

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ *Микротопонимија и говор Романије* кандидаткиње Божице Кнежевић

1. ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовео комисију:

27. 4. 2016. године, Наставно-научно веће Филолошког факултета у Београду

САСТАВ КОМИСИЈЕ

1. др Михаило Шћепановић, ментор, доцент за ужу научну област Савремени српски језик (2014), Филолошки факултет у Београду;
2. академик Александар Лома, редовни професор за ужу научну област Класични језици (1994), Филозофски факултет у Београду;
3. др Милош Ковачевић, редовни професор за ужу научну област Савремени српски језик (1995), Филолошки факултет у Београду.

2. ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1) Име, име једног родитеља, презиме

Божица (Драгослав) Кнежевић

2) Датум рођења, општина, република

19. 1. 1980. Пљевља, Црна Гора

3) Датум одбране, место, и назив магистарске /мастер тезе

1. 7. 2010. године, Филозофски факултет Пале Универзитета у Источном Сарајеву,
Микротопонимија Пала

3. НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Микротопонимија и говор Романије

4. ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација *Микротопонимија и говор Романије* кандидаткиње Божице Кнежевић подељена је у пет већих поглавља. Након *Увода* (1-5), како то срећемо у ономастичким и дијалекатским радовима, наметнуло се поглавље насловљено као *Преглед ванлингвистичких особености* (7-24), у коме на основу доступне географске, историјске, етнографске и друге литературе поред граница испитиваног ареала дају основна обавештења о етнографским карактеристикама и особеностима Романије. Данашња топономастика онеме прихвата као дио језика и ослобођена је примене метода поменутих наука у приступу топонимији, али је уједно обогаћена неким њиховим принципима и достигнућима, па из специфичне спреге лингвистичких и ванлингвистичких елемената произлази ономастички приступ топонимијској грађи. То значи да је за успешно истраживање у овој области неопходно објединити све чиниоце који су могли формирати физиономију топомастикона датог ареала.

У трећем поглављу из прикупљене ономастичке грађе кандидаткиња издваја *Ојкониме, етнике и ктетике* (25-55) и предлаже њихово уже лингвистичко објашњење у светлу досадашњих резултата ономастичких истраживања, при чему код појединих имена полази и од њихове народне етимологије.

У четвртом, централном и најобимнијем поглављу под насловом *Микротопонимија* (56-189) дата је *Семантичка анализа микротопонима* (61-159) у којој

је методом класификације издвојено шест семантичких група према од раније усвојеном методолошком обрасцу, као и *Структурална класификација микротопонима* (160-189), при чему је сама подела захтевала и одговарајуће семантичке параметре. Сама убицација грађе, од катастарског, картографског па до теренског податка дата је у прецизном морфонолошком лику, што подразумева да је сваки микротопоним забележен баш онако како се изговара на терену, са прецизним акцентом и морфолошким облицима који би искључивали двосмисленост. Целокупна грађа дата је у јасно презентованом регистру земљишних имена (*Прилог1*, 261-311).

Говор насеља из којих је сакуљен материјал описан је као део источнохерцеговачког говорног типа, с обзиром на то да данашње српско становништво испитиваног краја у најзнатнијој мјери чува своје источнохерцеговачке говорне особине у овом делу источне Босне. Тако у *Говору Романије* (190-245), у светлу *Досадашњих истраживања овог говора* (191-194) као и према теренским истраживањима дескриптивним методом нудимо главне *Фонетске* (195-231) и *Важније морфолошке особине* (232-234) дијалекатске слике Романије. У овом поглављу је, дакле, приказана говорна слика Романије као целине, без улажења у структуру било којег месног говора, али су утврђене најрелевантније изоглосе и однос према источнохерцеговачкој матици као и суседним ијекавскошћакавским босанским говорима, како их је, доста слободно, именовала досадашња дијалектолошка литература.

Избор дијалекатских текстостова у *Прилогу 2* (312-362) илустративни је показатељ особина романијског говора. Рад прате и одговарајуће дијалекатске карте.

5. ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација *Микротопонимија и говор Романије* мр Божице Кнежевић припада областима ономастике и дијалектологије.

Самим насловом овај рад је у истраживачком смислу подразумевао два сегмента који у интеракцији чине целовиту дијалектолошку студију. Истраживани ареал подразумевао је простор планине Романије, која се географски простире на територији општина Соколац и Пале, у источном делу Републике Српске. Овај простор до сада није био предмет сличне интегралне студије, и с те стране је представљао истраживачки

изазов. Романија и њени обронци нису до сада били истражени у топонимији, а ни говор овог простора није био предмет посебне научне студије. То су биле полазишне тачке које су давале довољно простора за истраживачки рад којим би се овај простор описао са оба темом предвиђена аспекта.

Континуирани негативни демографски процеси, расељавање села и напуштање пољопривреде и сточарства, условљавају губљење микротопониције и њене функције у савременом животу, узроковали су да главни мотив за њено прикупљање буде чување од неумитног заборавља. Отуда и намера да се из специфичне топонимијске грађе Босне и Херцеговине прикупе, опишу и класификују микротопоними Романије. Ова је планинска област у великој мери захваћена свим негативним демографским процесима па су, нажалост, цела села данас опустела, а у неким живи тек по који становник који је био драгоцен информатор и можда последњи чувар ове вредне баштине.

Већ друго поглавље *Преглед ванлингвистичких особености* указује на сложеност самог истраживачког поступка, јер је примењен на веома великом географском простору, на коме се налазе само два већа места, Пале и Соколац, и велики број мањих планинских села. С друге стране веома сложена историја овог простора неумитно је утицала на оба аспекта којима се дисертација бавила. Веома битан сегмент обрађен овим поглављем јесте питање порекла становништва, који је, дат у широкој историјској перспективи. Показано је да је велика већина овдашњег становништва досељена из херцеговачких и црногорских брда, тј. јужне ијекавске матице. Користећи се великим бројем, превасходно историјских и географских радова, већином старијег датума, кандидаткиња је показала у коликој је мјери бурна прошлост истраживаног подручја оставила отиске на његову топонимијску слику.

У поглављу *Ојконими, етници и ктетици* дато је њихово уже лингвистичко објашњење у светлу досадашњих резултата ономастичких истраживања, при чему је код појединих имена полазиште била и народна етимологија, што је свакако информација више за оне науке које за свој предмет истраживања узимају специфичности народног живота одређеног микроареала. Ово поглавље је подељено на више мањих специфичних целина. Прва од њих *Ороним Романија и семантичко-структурални преглед романијскиј ојконима* првенствено је посвећена објашњењу оронима Романија, што резултира закључком да назив планине Романија припада семантичкој групи оронима

антропонимског (етнонимског) постања изведен од основе Роман (Румун = Влах = пастир) и суфикса *-ија* у значењу 'људи који потјечу од кога, однекуд или се баве нечим' и који са собом носи идеју локалитета са значењем 'мјесто гдје такви људи живе', значењем прузетим од Шимуновића (1979: 228). Творбени модел је $A_E + C$.

Истражујући аналитички романијске ојкониме, кандидаткиња је констатовала како је размјештајем, густином, величином и положајем простор данашњих романијских насеља и избор имена за одабране објекте друштвено, историјски и језички условљен, услед чега се у њима осликава друштвена задатост настанка и трајања. Њихова имена одражавају мотиве именовања који су били подстицај ојконимном настанку, док у етимолошкој и творбеној морфонолошкој анализи израњају јасне језичке и дијалекатске особине.

Подразумевајући под појмом семантичке класификације препознатљиву етимологију назива из основе и форманата који творе комонимни лик као и значења која ти дијелови чувају у имену, с обзиром на апелативне или антропонимске основе којима су придружени творбени форманти, у докторској дисертацији кандидаткиње ојконими су подељени на двије групе: *Ојконими са антропонимском основом* и *Ојконими апелативног постања*. Искрпна анализа предложених ојконима дата је уз консултовање знатне, доступне рјечничке литературе.

Структуралним прегледом, ојконими су подељени на једночлане неизведене, једночлане изведене ојкониме, ојконимне сраслице, ојконимне синтагме, а потом је извршена подробна анализа сваког појединачно.

У појашњењу етника и ктетика дат је пуни опис који је подразумевао прецизну творбену анализу, а она је показала да се оба случаја, у творбеном ланцу, појављује већи број суфикса који остварују широку дистрибуцију различитих назива прегледно илустрованих табелом *Попис ојконима, етника за мушку и женску особу те ктетика*.

У обимом највећем, а значајем централном поглављу рада, кандидаткиња је након јасног и научно утемељеног терминолошког појашњења описала земљишна имена тематски задатог ареала. Након што је научно утемељено извршила класификацију топонима, кандидаткиња је дала исцрпне анализе сваког појединачног микротопонима пронађеног на обрађеном простору. Географске термине је упоредила са подацима из литературе која се бавила или се бави овим делом лексике, услед чега је понуђен преглед

значења одређеног географског термина и на дијахроном плану. Географски термини испитиваног ареала, дакле, упоређивани су са подацима пронађеним у адекватно изабраној литератури код Ј. Цвијића (1923), Ј. Шица (1994), Н. И. Толстоја (1969), В. Михајловића (1970), П. Шимуновића (1972), Д. Вујичића (1976), М. Пижурце (1980), Д. Петровића (1987), А. Пеца (1990), М. Шћепановића (2007). Цели преглед попраћен је разложним и научно детерминисаним закључним напоменама.

Говор Романије представља други, али једнако важан сегмент дисертације. Поред значаја описа једног слабије истраженог дела српског језичког простора, овај је део веома значајан ради недвосмислене потврде његове припадности српском језику. С обзиром на то да је у питању говор једног дела Босне и Херцеговине, сложеност језичке политике или језичких политика на овом простору претпоставила је да веома важан задатак ове дисертације буде и утврђивање да је у питању ијекавски говор ијекавског наречја источнохерцеговачког говорног типа, којег је Вук Карацић узео за језички стандард српског језика.

Ово је јасно потврђено лингвистичком анализом, првенствено фонетских особености, које у конфронтативној анализи са говорима истог говорног типа показују постојање заједничких дијалекатских особина. Поједине особине које су неки дијалектолози приметили у околним говорима последица су чињенице да је један део информатора део живота провео, пре свега у Сарајеву, који је као велики град и административни центар имао сопствене језичке специфичности. Наноси говора типичних за муслиманске средине такође су последица дугогодишњег суживота на овим просторима и не могу се сматрати изразитом особином становника овог ареала. Све ово потврђено је и одељком посвећеним прегледу важнијих морфолошких особина.

Докторска дисертација *Микротопонимија и говор Романије* нуди целовит преглед и прецизно научно појашњење свих сегмената, као и задатог проблема у целини.

6. СПИСАК НАУЧНИХ РАДОВА

I: Научни радови

1. „Ојконим Пале“, *Радови Филозофског факултета* – Филолошке науке, бр. 12, књ. 1,

Филозофски факултет Пале Универзитета у Источном Сарајеву, 2010, 547–556.

2. „Nomina metaphorica и ексметафора у микротопонимији“, *Радови Филозофског факултета* – Филолошке науке, бр. 13, књ. 1, Филозофски факултет Пале Универзитета у Источном Сарајеву, 2011, 301–309.

3. „Фонетски дијалектизми у поетском тексту Ђорђа Сладоја“, *Зборник радова са Научног скупа Наука и идентитет*, књ. 6, том 1, Филозофски факултет Пале Универзитета у Источном Сарајеву, 2012, 335–346.

4. „Антропоними у топонимији Романије“, *Језик књижевност и култура*, Тематски зборник радова са међународног научног скупа Наука и савремени универзитет 3 (2013), том IV, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 2014, 81–96.

5. „Дијалекатска лексика у поетском изразу Ђорђа Сладоја“, *Значај српског језика и књижевности у очувању идентитета Републике Српске III*, Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Пале, 2014, 143–157.

Прикази:

1. „Мркаљев и Вуков претходник поново међу Србима“ (Лука Милованов Георгијевић, Опит настављења к Србској сличноречности и слогомјерју или просодии, фототипско издање, Арт Принт, Бањалука, 2010), *Радови Филозофског факултета* – Филолошке науке, бр. 12, књ. 1, Филозофски факултет Пале Универзитета у Источном Сарајеву, 2010, 681–683.

2. „Из проблематике прагматичке синтаксе“ (Миланка Бабић, Огледи из прагматичке синтаксе, Филозофски факултет Универзитета у Источном сарајеву, Источно Сарајево, 2010, 227 стр.), *Српски језик XVI*, Београд, 2011, 831–834.

3. „Полугласници и јат у дијелу српских говора“ (Миодраг В. Јовановић, Полугласници и јат у црногорским говорима, ЦАНУ, 2011), *Радови Филозофског факултета* – Филолошке науке, бр. 13, књ. 1, Филозофски факултет Пале Универзитета у Источном Сарајеву, 2011, 789–794.

4. „Утемељење српске топонимије“ (Александар Лома, Топонимија Бањске хрисовуље, Одељење језика и књижевности, Одбор за ономастику, Библиотека Ономатолошких прилога, књ. 2, САНУ, Београд, 2013), *Радови Филозофског факултета* – Филолошке науке, бр. 16, књ. 1/2, Филозофски факултет Пале Универзитета у Источном Сарајеву, 2014, 907–911.

7.ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Имајући у виду да је топонимија саставни дио дијалектологије, јер су називи прије свега дијалекатски обојени, односно да такви подаци добро чувају локалне особине говора, и проучавање топонимије Романије у овој је дисертацији урађено уз дијалектолошку дескрипцију. Због тога је дисертацији и дат опис говора овог подручја, с обзиром на препознатљиво дијалекатско рухо топонима. Без обзира на чињеницу да су говори на простору источне Босне нешто боље и опширније обрађивани од топономастике, сам простор и пунктови који су истраживачки захваћени до сада нису били предмет засебне студије која се бавила дескрипцијом говора. С обзиром на задату комплексност саме теме било је неопходно консеквентно давати закључне напомене након сваког појединачног поглавља. Функција тих напомена се првенствено огледа у резултатима који потврђују оригиналност истраживања, што је доказало неспорну инкорпорираност овог ареала у систем српског говорног простора и српског језика као целине.

У првој од њих стоји да су пронађена 33 романијска ојконима који до сада нису били ономастички обрађивани. Ослањајући се на тумачења ономастичких, али других помоћних научних дисциплина изведена је претпоставка да *Романија* припада семантичкој групи оронима антропонимског (етнонимског) постања, а корен вуче још из средњег века када су овај простор досељавали сточари са простора Румуније. Разнородни културолошки утицаји који су се сусретали, па и преплитали на овом простору условили су настанак микропонима. Најзначајнији трагови адстата објашњавају се вишевековним присуством Турака, мада није занемарљив и много краћи период аустријске окупације, који је оставио своје трагове у микропонимији Романије. Ипак сви закључци из поглавља о топонимији указују на чињеницу да је најважнији утицај са собом донело становништво које је апсолутно већински населило овај простор, а које се доселило дробњачком миграционом струјом. Отуда су и микропоними најсличнији онима који се срећу на просторима које је насељавало или и данас насељава ово становништво.

Слична запажања се могу применити и на одељак посвећен говору становништва овог простора. С обзиром на то да на Романији данас скоро стопроцентно живе православни Срби, њихов говор припада типичном источнохерцеговачком говорном типу штокавског дијалекта српског језика. Као што се и могло очекивати, на говор је велики утицај имала близина Сарајева, што се може приметити нарочито код говорника који су део живота

провели у градској средини. Приметни су и утицаји специфичних црта муслиманских говора централне Босне и источнобосанских чаршија, али они нису показали велику фреквентност. Говор овог подручја у општим дијалектолошким редовима посматра се као саставни дио источнохерцеговачког говорног типа. То недвосмислено потврђује презентована и описана грађа прикупљена на подручју Романије, чије је становништво готово у великом проценту досељено из јужније ијекавске матице, па је закључено да је то ијекавски говор штокавског дијалекта источнохерцеговачког говорног типа који показује источнохерцеговачку говорну једнообразност са мањим и занемарљивим одступањима – чиме је кандидаткиња своју почетну хипотезу истраживачим поступком у дисертацији и потврдила.

7. ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

С обзиром на чињеницу да је овај рад првенствено заснован на дугогодишњем теренском истраживању великог, али сразмјерно слабо насељеног планинског простора Романије, два прилога представљају основну срж дисертације. У њима су дати *Регистар микротопонимије Романије* и *Дијалекатски текстови*, који фундаментално потврђују све закључке претпостављене почетном хипотезом. На тај начин су прегледно и недвосмислено оснажени сви, анализом изведени закључци, како они који појединачно прате поједине сегменте текста, тако и они завршни, дати у крајњем закључном поглављу.

8. ПРЕДЛОГ

Све до сада наведено недвосмислено показује да је Божица Кнежевић научно врло успешно обрадила захтевну тему о микротопонимији и говору назначеног ареала. У својој докторској дисертацији Божица Кнежевић испољила је све врлине доброг лингвисте – врло добру кореспонденцију са обимном и теоријски и дисциплинарно разнородном литературом, више него добро познавање и примену научне лингвистичке методологије на различитим нивоима анализе (граматичком, семантичком, творбеном, етимолошком, и сл.), солидну примену и хијерархизацију различитих критеријума анализе, изражен смисао за интерференцију анализе и синтезе, и врло добру класификацију и опис материјала добијеног озбиљним теренским истраживањима.

Зато са задовољством предложимо Наставно-научном већу Филолошког факултета да докторску дисертацију Божице Кнежевић *Микротопонимија и говор Романије* прихвати, и кандидаткињи одобри усмену одбрану рада пред комисијом која и потписује овај извештај.

Београд, 31. 05. 2016. године

Чланови комисије:

Др Михаило Шћепановић, доцент (ментор)

Академик Александар Лома, редовни професор

Др Милош Ковачевић, редовни професор